

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ТАКОСНОМІЧНИЙ СКЛАД РОДУ *Tilia* L.

М.О. Савакова, аспірант*
Н.О. Олекійченко, доктор сільськогосподарських наук
Б.Є. Якубенко, доктор біологічних наук
С.І. Слюсар, кандидат біологічних наук
О.В. Саваков, кандидат сільськогосподарських наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано сучасні уявлення про таксономічний склад роду липа (*Tilia* L.) за даними пріоритетних міжнародних організацій і проектів з вивчення та охорони біорізноманіття. Уточнено приоритетні назви таксонів, таксономічний склад та об'єм родового комплексу *Tilia*.

Рід Липа (*Tilia* L.) – деревні листопадні рослини, поширені у Північній півкулі, які належать до родини Мальвових (*Malvaceae Juss.*) [22]. Наразі представники роду широко використовуються в озелененні міст у країнах Північної Америки, Європи, а також в Україні [4].

Під час проведення дослідження екологічного стану видів роду *Tilia* в декоративних насадженнях Києва (2010–2012 pp.) та для оцінки різноманіття ботанічних колекцій і визначення інтродукційного потенціалу нами було розпочато аналіз таксономічного видового складу даного роду. В результаті літературного пошуку встановлено, що однозначною думкою щодо кількості внутрішньогородових таксонів у чисельних джерелах інформації, присвячених вивченню питань таксономії, біології та екології представників роду *Tilia*, досі не єсуне.

*Науковий керівник – професор Н.О. Олекійченко.

У чисельних іноземних та вітчизняних літературних джерелах наведено досить спеччину інформацію щодо кількості таксонів *Tilia*. Так, R. Bengtsson [12] вказує на наявність у роді 35 видів G.N. Jones [13] – близько 40; M.A. Koehn та ін. [2] – 45; А.Л. Тахтаджян [5] – 50. У деяких авторів інформація щодо таксономічного складу на дає тільки за певними регіонами. Так, у США виявлено 17 видів і 5 гібридів [15]; у Європі – 24 види і 8 гібридів [14]; на території колишнього СРСР – 16 видів і 1 гібрид [11]. Наайдетальніше цей рід описано I.B. Васильевим [3], який безпосередньо розробив класифікацію 42 видів. Значна труднощі в ідентифікації лип пов'язані з їхнім легким скрещуванням, що приводить до виникнення нових гібридів (які у свій час визнавалися окремими таксономічними одиницями, а наразі отримали статус синонімів) [16].

Оскільки будь-яких відомостей щодо критико-систематичних ревізій світового різноманіття видів роду *Tilia* не знайдено, питання щодо його таксономічного складу та об'єму буде до останнього часу неясованим. Отже, актуальним є дослідження таксономічного складу роду шляхом аналізу та доповнення інформації, представленої найавторитетнішими у своїх джерелами з питань таксономії рослин.

Питання штучно ускладнене використанням в останніх наукових працях вітчизняних авторів синонімічних назв, що в багатьох випадках відносяться до інших таксономічних рангів. Тому для уточнення таксономічного складу роду *Tilia* на регіональному рівні (зокрема, під час аналізу таксономічного складу дендрологічних колекцій) нами було перевірено правильність вживання назв лип в останніх вітчизняних публікаціях [1, 2, 4, 9] та каталогах рослин [6–8].

Метою дослідження було визначення приоритетних назв таксонів, таксономічного складу та об'єму родової комплекції *Tilia* та формування єдиного списку внутрішньогородових таксонів.

Об'єкти і методи дослідження. Об'єктом дослідження було визначення приоритетних назв таксонів, таксономічного складу та об'єму родової комплекції *Tilia* та формування єдиного списку внутрішньогородових таксонів.

Встановлено, що на сьогодні у роді *Tilia* відзначається 31 вид, 5 підвидів, 25 різновидів та 4 гібриди. Отримані дані найбільш зголождаються з інформацією [12], якій вказує на наявність 5 видів.

Уточнення таксономічного складу роду проведено шляхом порівняння та додовнення інформації з таксономією рослин, представленої у базах даних найавторитетніших міжнародних організацій і проектів з вивчення та охорони біорізноманіття: ITIS (Integrated Taxonomic Information System – Об'єднана система таксономічної інформації) [21]; The Plants Database USDA – База даних рослин Міністерства сільського господарства США [24]; GRIN (Genotype Resources Information Network – Інформаційна мережа ідентифікаційних ресурсів Міністерства сільського господарства

Оскільки вихідними джерелами слугу-

ть 100 | ISSN 2078-9912 | БІОРЕСУРСИ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ | Том 4, №5–6, 2012

Таблиця 1. Визначення складу роду *Tilia* за авторитетними джерелами таксономічної інформації

Таксон	Джерела інформації						
	IT IS	The Plant Database	IPNI	GRIN	Flora of China	The Plant List	
1	2	3	4	5	6	7	
<i>1. T. americana</i> L.	+	+	+	+	-	+	
<i>2. T. americana</i> var. <i>americana</i>	+	+	+	+	-	-	
<i>3. T. americana</i> L. var. <i>canadensis</i> (Mill.) Castigl.	+	+	+	+	-	+	
<i>4. T. americana</i> L. var. <i>leptophylla</i> (Vahl) Loudon	+	+	+	+	-	+	
<i>5. T. americana</i> L. var. <i>mesciana</i> (Schltdl.) Hardin	-	-	-	+	-	+	
<i>6. T. americana</i> var. <i>vestita</i> (A. Braun) V. Engl.	-	-	-	-	+	+	
<i>7. T. americana</i> Rupr.	-	-	+	+	+	+	
<i>8. T. americana</i> var. <i>anisensis</i>	-	-	-	-	+	+	
<i>9. T. americana</i> var. <i>anisensis</i> C. Wang et S.D. Zhao	-	-	-	-	+	-	
<i>10. T. americana</i> var. <i>tagatii</i> (C.K. Schneid.) Liou et Li	-	-	-	-	+	+	
<i>11. T. begoniifolia</i> Steven	-	-	+	+	-	+	
<i>12. T. cordifolia</i> Hung T. Chang	-	-	-	-	+	+	
<i>13. T. chinensis</i> Maxim.	-	-	-	+	+	+	
<i>14. T. chinensis</i> var. <i>chinensis</i>	-	-	-	-	+	+	
<i>15. T. chinensis</i> var. <i>infensa</i> (E.H. Wilson) Y.C. Hsu et R. Zhuge	-	-	-	-	+	+	
<i>16. T. chinensis</i> var. <i>involuta</i> (V. Engl.) Rehder	-	-	-	-	+	+	
<i>17. T. chinensis</i> Hu et W.G. Cheng	-	-	-	-	+	+	
<i>18. T. cordata</i> Mill.	+	+	+	+	-	+	
<i>19. T. dasystyla</i> Steven	-	-	+	+	-	+	
<i>20. T. dasystyla</i> subsp. <i>caucasica</i> (V. Engl.) Pigott	-	-	-	-	+	-	
<i>21. T. dasystyla</i> subsp. <i>dasystyla</i>	-	-	-	-	+	-	
<i>22. T. endochrysea</i> Hand.-Mazz.	-	-	-	-	+	+	
<i>23. T. euchlora</i> K. Koch	+	+	+	+	-	+	
<i>24. T. euchlora</i> L.	+	+	+	+	-	+	
<i>25. T. glaucescens</i> A. Brantjes Dill	+	+	+	-	+	-	
<i>26. T. heimiana</i> Szyszyl.	-	-	-	-	+	+	
<i>27. T. henryana</i> var. <i>henryana</i>	-	-	-	-	+	-	
<i>28. T. henryana</i> var. <i>subglabra</i> V. Engl.	-	-	-	-	+	-	
<i>29. T. insularis</i> Nakai	-	-	-	-	+	-	
<i>30. T. jiaodongensis</i> S.B. Liang	-	-	-	-	+	+	
<i>31. T. kiuiana</i> Makinoet Shiras.	-	-	-	+	-	+	
<i>32. T. hueichouensis</i> Hu	-	-	-	-	+	+	
<i>33. T. ledeburii</i> Borbás	-	-	+	-	-	+	

1	2	3	4	5	6	7	
<i>34. T. likiangensis</i> Hung T. Chang	-	-	-	-	+	+	
<i>35. T. mandshurica</i> Rupr. et Maxim.	-	-	-	+	+	+	
<i>36. T. mandshurica</i> var. <i>mandshurica</i>	-	-	-	+	+	+	
<i>37. T. mandshurica</i> var. <i>megaphylla</i> (Nakai) Liou et Li	-	-	-	+	+	+	
<i>38. T. mandshurica</i> var. <i>nakaii</i> (Nakai) Liou et Li	-	-	-	+	+	+	
<i>39. T. mandshurica</i> var. <i>tuberculata</i> Liou et Li	-	-	-	-	+	-	
<i>40. T. maximowicziana</i> Shiras.	-	-	-	+	-	-	
<i>41. T. membranacea</i> Hung T. Chang	-	-	-	-	+	+	
<i>42. T. miquelianum</i> Maxim.	-	-	-	+	+	+	
<i>43. T. ×mollis</i> Späth ex C.K. Schneid.	+	+	-	+	-	-	
<i>44. T. mongolicum</i> Maxim.	-	-	-	+	+	+	
<i>45. T. oliveri</i> Rehd. et E.H. Wilson	-	-	-	-	+	+	
<i>46. T. oliveri</i> Szyszyl.	-	-	-	+	+	+	
<i>47. T. oliveri</i> var. <i>oliveri</i> Rehder et E.H. Wilson	-	-	-	-	+	+	
<i>48. T. oliveri</i> var. <i>oliveri</i>	-	-	-	-	+	+	
<i>49. T. paucicostata</i> Maxim.	-	-	-	+	+	+	
<i>50. T. paucicostata</i> var. <i>dicotoma</i> (V. Engl. ex C.K. Schneid.) Hung T. Chang et E.W. Miao	-	-	-	+	+	+	
<i>51. T. paucicostata</i> var. <i>paucicostata</i>	-	-	-	+	+	+	
<i>52. T. paucicostata</i> var. <i>yananensis</i> Diele	-	-	-	+	+	+	
<i>53. T. petiolaris</i> DC.	+	+	+	-	-	-	
<i>54. T. platyphyllus</i> Scop.	+	+	+	+	+	+	
<i>55. T. platyphyllus</i> subsp. <i>cordifolia</i> (Besser) C.K. Schneid.	-	-	-	+	-	-	
<i>56. T. platyphyllus</i> subsp. <i>platyphyllus</i>	-	-	-	-	-	-	
<i>57. T. platyphyllus</i> subsp. <i>Pseudorubra</i> C.K. Schneid.	-	-	-	+	-	-	
<i>58. T. sibirica</i> Beyer	-	-	-	+	-	-	
<i>59. T. taizhensis</i> S.B. Liang	-	-	-	-	+	+	
<i>60. T. tomentosa</i> Moench	+	+	+	+	-	-	
<i>61. T. tuan</i> Szyszyl.	-	-	-	-	+	+	
<i>62. T. tuan</i> var. <i>chenouai</i> (W.C. Cheng) Y. Tang	-	-	-	-	+	+	
<i>63. T. tuan</i> var. <i>chinensis</i> (Szyszyl.) Rehder et F.H. Wilson	-	-	-	-	+	+	
<i>64. T. tuan</i> var. <i>tuan</i>	-	-	-	-	+	+	
Від	6	6	13	17	19	26	
Півд	-	-	2	3	-	2	
Різновид	3	3	3	9	20	20	
Гібрн	1	4	2	4	-	2	
Загальна кількість записів:	13	13	20	33	39	50	
приоритетних назв	29	29	63	29	52	417	

вали аналітичні бази даних, де кожному з внутрішньородових таксонів надано певний статус, нами відбрано та відночено до єдиного таксономічного списку роду ліщина з високим ступенем довіри (засвідчено в електронних ресурсах відповідними позначеннями).

У питаннях встановлення пріоритетності тієї чи іншої таксономічної назви усі авторитетні електронні таксономічні бази даних узгоджено між собою, за виключенням відносно невеликої кількості назв. У випадку, коли в електронному ресурсі використано пріоритетну вказану назву, що не визнається такою іншими таксономічними джерелами, доцільно відносити її до категорії синонімів або базоніму, тобто до виділенням більшості авторитетних джерел (приклад наведено нижче). Якщо пріоритетні назви за кількістю джерел встановити неможливо, то за основу варто приймати назву із джерела, яке можна вважати, з тих чи інших причин, най авторитетнішим.

Приклад 1. До зведеного списку, як пріоритетну назву, нами включено гібрид *T. heterophyllum* L. та різновид *T. mandshurica* (Lam.) Kuntze, оскільки вони визнаються такими більшістю баз даних. У той же час ці таксони наявдають організацію *T. heterophylla* DC. під пріоритетними назвами *T. heterophylla* DC. та *T. Pekingsensis* Rupr. Ex Maxim. відповідно. Отже, основу назви прийнято як синонімичну.

Приклад 2. До зведеного списку, як пріоритетну назву, нами включено *T. chinensis* var. *intensa* (E.H. Wilson) Y.C. Hsu et R. Zhuo, оскільки вона визнається джерелом Flora of China та базою даних The Plant List. У той же час цей таксон наявдається організацією GRIN під пріоритетною назвою *T. Intensa* E.H. Wilson. Отже, останню назву прийнято як синонімичну.

Приклад 3. До зведеного списку, як пріоритетну назву, нами включено *T. Amurensis* var. *lanceolata* (C.P. Thunb.) Stev., якщо вони визнаються такими більшістю баз даних. У той же час ці таксони наявдають організацію *T. lanceolata* C.P. Thunb. під пріоритетними назвами *T. lanceolata* C.P. Thunb. та *T. Pekingsensis* Rupr. Ex Maxim. відповідно. Отже, основу назви прийнято як синонімичну.

Задля запобігання розбіжності у майбутніх публікаціях, а також з огляду на некоректне вживання синонімічних назв замість пріоритетних у вітчизняних джерелах інформації, в нашому дослідженні використано пріоритетні наукові назви внутрішньородових таксонів. Використання у зведеному списку синонімічних назв замість пріоритетних начасті впливає на оцінку таксономічного складу роду, видозмінюючи кінцевий результат. Приклад такого некоректного вживання назв наведено у табл. 2.

Іноді в каталогах ботанічних колекцій використовуються неугоджені назви (наприклад, *T. occidentalis* Rose [2, 6, 7]) або назви, наявність яких не підтверджується жодним з відомих таксономічних джерел інформації (*T. Spathia* Stev. [1, 7, 10]).

На нашу думку варто відмовитись від широко відомої практики вживання синонімічних назв замість пріоритетних.

нонімічних назв таксонів, оскільки пріоритетні назви є обов'язковими для використання в усіх наукових джерелах фахівцями різних галузей ботанічної та прикладної науки варто відмовитись від практики вживання синонімічних назв таксонів.

2. Оскільки пріоритетні назви є обов'язковими для використання в усіх вітчизняних наукових джерелах фахівцями різних галузей ботанічної та прикладної науки варто відмовитись від практики вживання синонімічних назв таксонів.

3. Активний розвиток електронних джерел інформації з таксономічною рослинами (які забезпечують зокрема, проведеним постійними критично-систематичними ревізіями окремих таксономічних груп фахівцями) має привести до формування єдиної зведеної таксономічної бази даних, що дозволить об'єктивно оцінювати можливості мобілізації світових ресурсів.

Таблиця 2. Приклади некоректного вживання назв таксонів *Tilia* у участі вітчизняний науковий періодичні

Пріоритетна назва	Вживання синонімічних та поміжників назв
1. <i>T. americana</i> var. <i>heterophylla</i> (C.Voss.) London	<i>T. monticola</i> Sarg. [1, 2, 4, 6, 8] <i>T. heterophylla</i> Vent. [1, 2, 4, 6, 8, 9]
2. <i>T. americana</i> L. var. <i>americana</i>	<i>T. neglecta</i> Schrad. [1, 2, 4, 8] <i>T. neglecta</i> Schrad. [6]
3. <i>T. americana</i> var. <i>taquetii</i> (C.K.Schneid.) Liou et Li	<i>T. taquetii</i> C.K.Schneid. [2, 9] <i>T. korovina</i> Nakai [2, 6, 9]
4. <i>T. begoniifolia</i> Steven	<i>T. begoniifolia</i> Stev. [1, 2] <i>T. begoniifolia</i> Stev. [4, 6, 8] <i>T. begoniifolia</i> <i>T. begoniifolia</i> (Stev.) Ig. Vassil. [4] <i>T. caucasica</i> Rupr. [9]
5. <i>T. decurrens</i> Steven	<i>T. dasystylis</i> Stev. [1, 2, 4, 6, 9]
6. <i>T. euchlora</i> K. Koch	<i>T. begoniifolia</i> <i>euchlora</i> (C. Koch) ² Ig. Vassil. [4, 7] <i>T. euchlora</i> C. Koch ² [1, 8]
7. <i>T. Chionophlebia</i> L.	<i>T. euophlebia</i> L. [1, 2, 4, 6, 9]
8. <i>T. flaveolens</i> A. Brauner Dull	<i>T. flaveolens</i> A. Br. [7]
9. <i>T. japonica</i> (Miq.) Simonk.	<i>T. japonica</i> (Miq.) Simonk. ² [2, 4] <i>T. japonica</i> (Miq.) Simonkai ² [7] <i>T. idahoica</i> (Nig.) Simonk. ² [6]
10. <i>T. sibirica</i> Vassil.	<i>T. sibirica</i> Vassil. ² [1]

²Стандартні та підстановкові форми запису авторів наукових назв рослин необхідно позувати згідно правил загальнопром'яного Index Kewensis – ботанічного іменниково-загальнника, заснованого у 1893 році Дієгофом Гукром, що відноситься до нашого часу Королівськими ботанічними садами у Кью. Матеріал актуалізовано та піднесене на сайті Міжнародного неказаніща наукових назв рослин (International Plant Names Index) [9].

Література

- Вегера ЛВ. Види роду *Tilia* у Національному дендропарку "Софіївка" НАН України // Інтродукція рослин. — К.: Національний ботанічний сад ім. М.М. Грішка НАН України. — Альманах. — 2011. — № 4. — С. 15–18.
- Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Покритоцвіті. Ч. I: Довінник / Кохін М.А., Пархоменко Л.І., Зарубінко А.У. та ін. / За ред. М.А. Кохіна. — К.: Фотосоціопр., 2002. — 448 с.
- Дерев'яни та кустарникові ССРР / Под. ред. С.Я. Соколова. — М.–Л. : Ізд-во АН ССРР, 1958. — 17. IV. — 12 с.
- Демешинська О.К. Підсумок інтродукції видів роду *Tilia* L. в умовах Кіровоградщини // Інтродукція рослин. — К.: Національний ботанічний сад ім. М.М. Грішка НАН України. Альманах. — 2005. — С. 23–28.
- Жизнь растений. В 6 т. — Гл. ред. А.А. Федоров; под. ред. А.Л. Тахтаджяна. — М.: Просвіта, 1986. — Т. 4. — 120 с.; 4. — 120 с.
- Каталог деревень та кустарників ботаніческих садів Української СРР / Под. ред. Н.А. Кехо — К.: Наукова думка, 1987. — 72 с.
- Каталог растеній Донецького ботанічного саду Справочное пособие / Под. ред. Н.Н. Гришик. — Донецьк: Донецький ботанічний сад, 1997. — 525 с.
- Каталог растеній Центрального ботанічного саду ім. Н.Н. Гришик: Справочное пособие / Под. ред. Н.Н. Гришик. — Донецьк: Донецький ботанічний сад, 1997. — 436 с.
- Масальський В.І. Історичний огляд систем роду *Tilia* L. у зв'язку з інтродукцією в Україні // Інтродукція рослин. — К.: Національний ботанічний сад ім. М.М. Грішка НАН України. Альманах. — 2008. — Вип. 1. — С. 3–7.
- Перелік іменників рослин з обсягом ботанічний сад ІЛНУ им. І. Франка в 2010/2011 році / под. ред. А.І. Пронікова. — Івано-Франківськ, 2011. — 36 с.
- Черепанов С.К. Сосудисті растення ССРС — ІІ: Наука, 1981. — 510 с.
- Bengtsson R. Variation in common lime (*Tilia* ?) in Swedish gardens of the 17th and 18th centuries. Doctoral thesis. — Alnarp: Swedish University of Agricultural Sciences, 2005. — 43 p.
- Jones G.N. Taxonomy of American species of Linden (*Tilia*) // Illinois Biological Monographs. — Vol. 1. — Urbana: University of Illinois Press, 1955.
- Krüssmann G. Handbuch der Laubgehölze. In 3 B. — Berlin, Hamburg, 1978. — B. 3. — 496 p.
- Rehder A. Manual of cultivated trees and shrubs hardy in North America. — New York, 1949. — 996 p.
- Santamour ES. McArthy J., Jr., McArthy A.J. Checklist of cultivars of linden (*Tilia*) species // J. of Arboriculture. — 1980. — Vol. 6, No. 5. — P. 157–164.
- Flora of China. <http://www.efloras.org/>
- GRIN. <http://www.ars-grin.gov/cgi-bin/nplx/nplx.html/genform.pl>
- IOPN. <http://www.bgbm.org/IOPN/GPC/query.asp>
- IPNI. <http://www.ipni.org/index.html>
- IT IS. <http://wwwitis.gov>
- The Plant List. <http://www.theplantlist.org>
- The PlantsDatabase. <http://plants.usda.gov/java/nameSearch>

АННОТАЦІЯ

Савакова М.А., Олекічченко Н.А., Якубенко Б.Є., Спісар С.І., Соколов А.В. Сучасні підходи та проблеми вивчення та таксономіческим складом роду *Tilia* L. // Біоресурси та природокористування — 2012. — № 5-6. — С. 99–105.

Прозондованою сучасніми підходами проблемами є підтвердженням та таксономіческим складом роду *Tilia* L. та розглянуті вивчення та проекти по збереженню та захисту біологічної різноманітності. Отрібовано пріоритетні назви таксонів, таксономіческий склад та обсяг родового комплекса *Tilia*.

SUMMARY

M. Savakova, N. Oleksychenko, B. Yakubenko, S. Spisar, O. Sokolov. The genus *Tilia*. L. taxonomic structure current conceptions // Biological Resources and Nature Management. — 2012. — № 5-6. — P. 99–105.

The genus *Tilia* L. taxonomic structure current conceptions according to the information given by the leading international organizations and projects of biological diversity exploration and protection of ecosystems. Offreden analysis of prior taxonomic names, taxonomic diversity and genetic complex of identified.